

Marjan Bačko

Spominski govor ob desetletnici smrti Staneta Severja

Ribnica na Pohorju, 20. dec. 1980

Spoštovane tovarišice in tovariši!

Stane Sever, rojen 20. novembra 1914. v Ljubljani — umrl 18. decembra 1970. v Ribnici na Pohorju. Pokopan v Ljubljani. Bil je dramski igralec, režiser in vzgojitelj. Sledijo štiri strani podatkov o njegovem delu v slovenskem dramskem gledališču, pri radiu, na televiziji, pri filmu in o delu na ljubljanski Akademiji za gledališče, radio, film in TV. To skopo naštevanje zapovrstnosti njegovega dela v Slovenskem gledališkem leksikonu prav gotovo ne pove vse resnice o Stanetu Severju.

Kaj se je v resnici dogajalo v življenju in delu Staneta Severja, tega tudi jaz v tem kratkem orisu ne bom mogel povedati, ker ne vem, ne znam, si ne upam. Pravo resnico o vsem je vzel Stane s seboj. Mi, ki smo bili bolj ali manj njegovi obrobni spremljevalci, ki smo ga gledali na odru, na televiziji, v filmu in poslušali v radiu, lahko opišemo le svoje občutke do njega, njegovega dela, njegovega življenja. Občutki in spomini pa so čudna reč. Včasih močnejši, včasih blede, še komaj zaznavni in z leti, ko se dogodki odmikajo, postaja bolj jasno, da spomin na nekoga blede v celoti, da pa nekateri dogodki vedno jasneje vstajajo pred našimi očmi.

Tako se še vedno najbolj spominjam večera pred desetimi leti, ko sem nem obseдел pred televizorjem in nisem mogel razumeti vesti, da je Stane umrl. Prepaden sem telefoniral v Ljubljano na televizijo in potem v Ribnico na Pohorju v osnovno šolo in ko mi je ravnatelj Eržen, Severjev prijatelj, ves žalosten potrdil novico, se je v meni vse prelomilo. Naenkrat bi rad pomagal Stanetu, zdaj, ko ni bilo več mogoče. Zakaj sem ga in zakaj smo ga prej, ko se je še sam bojeval za vse nas, pustili na cedilu, samega, in se mu celo — ne odkrito, ampak zaplotniško, skorajda posmehovali in ga pomilovali, češ kot hlapec Jernej si, ki išče pravico in resnico, tudi ti je ne boš našel, mi vsi to vemo. Sicer pa če hočeš, kar daj, in če boš propadel, boš vsaj samo ti, mi pa bomo »čisti«; če pa boš kaj dosegel, bomo pa hitro primaknili svoj »piskerček« in te prijateljsko trepljali po rami, češ, »tudi mi smo bili vedno s teboj, toda saj veš, družina, žena in nepreskrbljeni otroci pa... direktorju se ne bi rad zameril pa sekretar se ni

strinjal s tvojim načinom...« vse vrste izgovorov poznamo. Hvastje... Hlapci doline šentflorjanske... Večina, ne samo igralci.

Hlapec Jernej je zgorel sam s svojo resnico, Jerman je bil premagan od farizejev, mežnarjev in licemercev.

Zbrali smo se v tisti noči, vsaj nekateri najbližji, na Pohorju ob njegovem zadnjem počivališču in počasi je v nas pronicalo spoznanje, da je odšel velikan jugoslovanske gledališke kulture, umetnik, ki je poskušal na tem prelepem koščku slovenske zemlje zdramiti v nas vseh pravo ljubezen do slovenščine, do resničnega umetniškega ustvarjanja, do pravega, humanega, socialističnega odnosa med občinstvom in umetnikom. Ni mu bilo tuje samoupravljanje, vendar ga je odrekal birokratom in puhloglavcem, polnim lepih fraz in nečednih dejanj, ki so in žal še izkoriščajo samoupravljanje le v svoje sebične namene, usta pa imajo polna besed o narodovem blagru. Ko sem stal ob Stanetu in gledal njegov mirni obraz, se mi je zdelo, da bo zdaj zdaj spregovoril. Molčal je, vendar je njegov molk povedal tistim, ki so ga hoteli razumeti, več kot če bi govoril.

Spomin mi seže tudi v leta mojega študija na akademiji v Ljubljani. Tudi takrat je bil večer, ples, sprejemanje brucev in med njimi smo sprejeli tudi Staneta Severja, ki je tiste dni postal predavatelj-profesor umetniške besede na akademiji. Bil je vesel večer, poln prešernega, nebrzdanega študentskega veselja, saj je bila to ena redkih priložnosti v tistih časih, da smo se lahko do sitega najedli in napili. Med nami je bil Stane, nič vzvišen, nič veličasten, bil je enak med enakimi, vesel, zabaven, tovariški, nepozaben.

Spominjam se večera v ljubljanski Drami, ko je igral Hamleta, jaz sem statiral — in ko je na koncu obležal po dvoboju z Laertom, ga je obletavala muha in ko je zavesa padla, je zagodrnjal: »Danes sem pa tako umrl, da me že muhe obletavajo.«

Spominjam se njegovega Jermana, njegovega Švejka, njegovega... njegovega pogreba, nepregledne množice častilcev, prijateljev in zijal, vseh, ki smo ga prišli pospremit na njegovi poslednji zemski poti. Spominjam se pogovorov ob tej priliki... ne spominjam pa se, da bi kdo takrat javno izrekel: Stane, oprosti, polomili smo ga, naredili smo ti krivico, nismo te razumeli, vendar bomo skušali to popraviti, drugačni bomo do tvojih naslednikov v gledališčih.

Sicer pa — kaj bi to pomagalo, greh je bil storjen in tisti, ki ga je zagrešil, že ve, zakaj ga je in se še danes enako obnaša kot lastnik in zakupnik umetnosti in umetnikov. Zaenkrat so še zelo redki taki svetli trenutki kot je ribniški in škofjeloški, vendar nam dajejo upanje.

In kaj je Stane Sever hotel. Novo, boljše gledališče, gledališče igralca, režiserja, odrskega delavca; umetnost, ki bi skupaj z delavci v združenem delu gradila boljši nov svet, poln resničnega samoupravljanja, ne puhlega, frazerskega, banalnega gledališča, temveč novega, našega, slovenske in jugoslovanske skupnosti in iz te skupnosti temelječega umetniškega izraza za nas, za našo rabo.

Hotel je večjo svobodo in večjo odgovornost za ustvarjalce v gledališčih, hotel je več povezave med vsemi gledališči v Jugoslaviji, več stikov med umetniki, več gostovanj, več gledališča v tiste kraje, kjer ni še nikoli bilo poklicnega gledališča in kjer je tudi amatersko delo zamrlo. Zavedal se je, da gledališče ni samemu sebi namen, da ni to klub za elito, da mora biti slovensko gledališče, ljudsko gledališče z repertoarjem za naše ljudi, ne pa posnemovalec tujih vzorov, mnogokrat dvomljive vsebine in s tujim svetovnim nazorom.

S svojo smrtjo nas je predramil in v teh desetih letih so nekatere misli postale bolj jasne, nekateri rezultati bolj otipljivi. Mnogi se že zavedamo, da je mogoča naša socialistična samoupravna pot samo v tesni povezanosti združenega dela s kulturo, s kulturo delovnega ljudstva za vse delovne ljudi. Če bo ta zavest prodrla do slehernega med nami in jo bomo tudi v praksi oživili, se bomo najbolj popolno oddolžili spominu našega velikega slovenskega in jugoslovanskega umetnika Staneta Severja.

Le dixième anniversaire de la mort de Stane Sever

Dans son discours prononcé dans le village où l'acteur Stane Sever est décédé (Ribnica na Pohorju), l'acteur du théâtre national de Maribor, Marjan Bačko, évoque d'une manière personnelle son image humaine et artistique, ses succès et ses projets, ses désirs et ses déceptions, avertissant sans ménagements l'incompréhension à peu près totale que le grand artiste dramatique slovène et yougoslave devait supporter en une solitude pénible et souvent aux frais des rires de ses collègues professionnels et d'autres collègues responsables de culture. Malheureusement ce n'est que par sa mort qu'il nous a ouvert les yeux tout en nous laissant l'espérance d'avoir assez de forces pour former et développer un théâtre populaire original.